

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 725.85(497.451.1)"1923/1926"
061.2:795:329.12(497.4)"192"

Prejeto: 17. 4. 2018

Aleš Šafarič

dr., kustos, Zavod za šport Republike Slovenije Planica, oddelek Muzej športa, Kopitarjeva 4, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: ales.safaric@muzejsporta.si

Sokolski dom in telovadišče Sokola I na Taboru

IZVLEČEK

Avtor v prispevku osvetljuje proces postavitve sokolskega telovadišča in doma telovadnega društva Sokol I na ljubljanskem Taboru, ki je potekal v obdobju med svetovnima vojnama. Pri tem se je drugo ljubljansko sokolsko društvo že od samega začetka soočalo s precejšnjimi težavami, katerih izvor je bila predvsem politika. Kljub preprekam pa je z domom Ljubljana dobila takrat največji sokolski dom v državi in še eno delo v nizu mojstrovčin arhitekta Ivana Vurnika.

KLJUČNE BESEDE

Sokol I, Tabor, sokolski dom, telovadišče, Pavel Pestotnik, Ivan Vurnik, šport

ABSTRACT

SOKOL GYMNASTICS CENTRE AND SOKOL I GYMNASIUM AT TABOR

In this article, the author sheds light on the process of constructing the Sokol gymnasium and the seat of the gymnastics society Sokol I at Tabor, Ljubljana, which took place in the interwar period. In doing so, the second Sokol society in Ljubljana had from the very start faced significant problems, most of which were of political nature. Despite the obstacles, Ljubljana eventually obtained what was at the time the biggest Sokol gymnastics centre in the country, as well as one of many architectural masterpieces designed by Ivan Vurnik.

KEY WORDS

Sokol I, Tabor, Sokol gymnastics centre, gymnasium, Pavel Pestotnik, Ivan Vurnik, sports

Del katastrskega načrta Ljubljane iz leta 1841 (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

Nastanek telovadnega društva Sokol I

Slovenska sokolska in z njo društvena telesnokulturna zgodba se začne z ustanovitvijo prvega društva Južni Sokol leta 1863 v Ljubljani. Telovadna organizacija je s poudarjanjem nacionalne, slovanske in demokratične ideje postala pomemben element nacionalnega prebujanja in bila od vsega začetka tesno vpeta v širše družbeno-politično dogajanje. Po letih vzponov in padcev je na prelomu iz 19. v 20. stoletja prišlo do preporoda sokolskega gibanja, kar je pripeljalo do nagle rasti števila društev in članov. Največ zaslug za to pripisujemo dr. Viktorju Murniku, načelniku in starosti osrednjega sokolskega društva Ljubljanski Sokol, ki je na prvo mesto postavljal telovadno stroko, telovadbi priboril osrednjo društveno vlogo ter skušal organizacijo obvarovati pred strankarsko politiko in nazorskimi boji, ki so od začetka 20. stoletja prodrli v vse pore družbenega življenja. V tem t. i. kulturnem boju je Sokol dobil vlogo enega izmed stebrov liberalnega političnega tabora, medtem ko mu je katoliški pol leta 1906 nasproti postavil telesnovzgojno organizacijo Orel. Murnik je s svojim strokovnim delom že pred prvo svetovno vojno začel dosegati vidne rezultate na mednarodnih telovadnih tekmah in bil osrednja figura sokolskega gibanja.

Vendar pa vsi niso delili Murnikovega pogleda, zato je občasno prihajalo do nesoglasij, in sicer predvsem v Ljubljanskem Sokolu in na vrhu Slovenske

sokolske zveze, ki je nastala leta 1905.¹ Z naraščanjem števila članov se je tako pojavila potreba po še enem ljubljanskem društvu, ki jo je uresničila manjša skupina nezadovoljnih mlajših članov Ljubljanskega Sokola. Ta je na pobudo dr. Pavla Pestotnika izstopila iz društva in septembra 1907 ustanovila društvo Sokol I, prvenstveno za vodmatski in šentpeterski okraj oziroma vzhodni del Ljubljane.² Pestotnik je telovadno pot začel v Ljubljanskem Sokolu in kot gimnazijec vodil dijaški vaditeljski zbor (1898/99). S »sokolovanjem« je nadaljeval v Pragi, kamor je leta 1901 odšel na študij. Po vrnitvi v Ljubljano in zaposlitvi leta 1907 se je vrnil v ljubljansko društvo, kjer pa je opažal mrtvilo v telovadnici in »brezdušnost« pri mladih, ki ne poznajo sokolskih nalog in ciljev. Krivdo je pripisoval vodstvu, na čelu z Murnikom, ki naj bi preveč pozornosti posvečalo vrhunski telesni vzgoji maloštevilne skupine, premalo pa duhovni, nacionalni in demokratični vzgoji širših množic, predvsem mladih.³ Murnik mu je na to odgovarjal, da so za izobraževanje duha na voljo druge institucije, medtem ko gre v Sokolu le za izobraževanje njegove prave naloge, to je utrjevanje sokolske zavesti: izboljšanje zdravja ter povečanje delavnosti, brambnosti in

¹ Več gl. Šafarič, *Prepletenost politike*, str. 109–113, 123–142.

² Podpečnik, *Telovadno društvo Sokol*, str. 24.

³ Pestotnik, *Moja življenjska slika*, str. 2–15.

navrstvene vrline naroda.⁴ Novo društvo, v katerem je Pestotnik ves čas obstoja zasedal pomembne položaje, na čelu z mestom staroste od leta 1910 do 1931, je nato res razvilo pestro prosvetno delo, svoj vpliv pa je širilo tudi v druga sokolska društva. Tako je Sokol I leta 1909 brez blagoslova Slovenske sokolske zveze približno polovico sokolskih društev z ljubljanskega območja povezal v župo Ljubljana I. Župa je naslednje leto začela izdajati glasilo *Sokolski vestnik*, ki je do leta 1913 postal glasilo petih slovenskih žup (Ljubljana I, Gorenjska, Idrijska, Novomeška in Mariborska). Uspešno delo in hitra rast sta Sokola I že zelo zgodaj prisilila v iskanje primernih prostorov, kar pa je bil vse prej kot lahek zalogaj, ki je društvo zaznamoval celotno obdobje med svetovnima vojnama.

V iskanju primernih prostorov

Ureditev telovadišča in sokolskega doma na Taboru v dvajsetih letih 20. stoletja je pomemben mejnik v delovanju društva Sokol I in približno na polovico razpolovi obdobje njegovega obstoja (1907–1945). »Taborsko obdobje« označujejo trije pomembni dogodki: pridobitev zemljišča, ureditev telovadišča in zgraditev doma, ki so jih ves čas in še leta kasneje spremljale številne težave in nasprotovanja.

Mlado sokolsko društvo je prva leta delovanja gostovalo na različnih lokacijah. Upravne in prosvetne zadeve so se najprej odvijale v gostilni Pri Jerneju na Sv. Petra (današnji Trubarjevi) cesti oziroma v sosednjem stanovanju sokola Josipa Počivalnika, nato pa so najeli majhno stanovanje z dvema sobama v Hauptmanovi hiši na Ilirski ulici.⁵ Telovadili so v majhni telovadnici brez garderobe in vode na I. mestni deški ljudski šoli na Ledini (danes OŠ Ledina), ki so jo uporabljali tudi za druge dejavnosti.⁶

Decembra 1911 je za skoraj leto dni v veljavo stopila uredba deželnega šolskega sveta, naperjena v prvi vrsti proti sokolski organizaciji, ki je telovadnim društvom prepovedala uporabo šolskih telovadnic.⁷ Sokol I je zato telovadbo najprej preselil na Accettovo dvorišče na Taboru, kjer so za telovadnico uporabljali še majhno društveno sobo, od januarja do julija 1912 pa so najemali telovadnico v Narodnem domu. Za kratek čas, do razveljavitve prepovedi jeseni 1912, so se vrnili na Accettovo dvorišče, zatem pa je sledil povratek v šolsko telovadnico na Ledini.⁸ Omenjena prepoved je prizadela tudi Ženski telovadni krožek Sokola I, ki je pred tem telovadil na II. državni gim-

naziji na Poljanah. Po odpravi prepovedi so se telovadke preselile na Ledino, en oddelek pa je krajši čas deloval še v licejski telovadnici.⁹

Zaradi vseh teh težav, ki jih je povzročalo pomanjkanje pravega, predvsem pa lastnega doma, je Sokol I že pred prvo svetovno vojno ustanovil »Društvo za zgradbo in vzdrževanje Sokolskega doma Sokola I v Ljubljani« (1909), kjer so začeli zbirati denar in pripravljati teren za nov sokolski dom.¹⁰ A za njegovo uresničitev je bilo treba počakati na novo državo.

Spreminjanje podobe Šentpeterskega predmestja

Sokolski dom na Taboru leži v Šentpeterskem predmestju, predelu Ljubljane, kjer so bile stavbe vse do druge polovice 19. stoletja skoncentrirane zgolj ob današnji Trubarjevi in Vidovdanski cesti ter Koldvorski ulici. Ostalo obširno področje med omenjenimi ulicami proti severu in vzhodu so zasedala polja in njive. Te so povečini ostale tudi potem, ko je gradnja južne železnice dosegla Ljubljano (1849) in so začele nastajati nove ulice, med njimi leta 1876 Poljska ulica (Komenskega cesta), Travniška ulica (Metelkova), Pristavska ulica (Kotnikova), Škofja ulica (Rozmanova) in Parna ulica (Slomškova). Proti koncu stoletja se je mesto širilo, zato so območje začeli parcelirati in pozidavati. Temu je dala velik zagon obnova v času županovanja Ivana Hribarja, ki je sledila velikemu potresu leta 1895. Na podlagi novega regulacijskega načrta je Šentpetersko predmestje začelo dobivati novo lice. Ob Resljevi in cesti Komenskega so zrastle mestna elektrarna, učiteljske in ljudska šola, v neposredni bližini kasnejšega sokolskega domovanja pa hiralnica, cerkev Srca Jezusovega in mestna vojašnica. Čez zemljišče trga Tabor je sicer še potekala cesta, nekaj posesti pa je bilo v lasti zasebnikov (Franc Černe, Franc Jeras, F. Marolt). Ta zemljišča je na zahodnem delu odkupila občina in tako zaokrožila trg. Vzhodni del posesti je pripadal škofovim poljem, a tudi škof je začel parcelirati in prodajati zemljišča. Leta 1909 je občina odkupila še zadnji dve zasebni posesti (Štefan Franco, Franc Černe) na vzhodnem delu, podrli hiši in v celoti zaokrožila trg, ki so ga izravnali z navoženim blatom in smetmi. Med prvo svetovno vojno je občina zemljišče oddajala revnim kmetom za kmetovanje.¹¹

Nakup zemljišča in ureditev telovadišča

Po vojni, novembra 1919, je Pestotnik županu dr. Ivanu Tavčarju predstavil sokolski načrt za trg in pridobil njegovo podporo.¹² Tavčar je bil nekdanji starosta Ljubljanskega Sokola in nasploh velik zagovornik

⁴ Jazbec, *Sokolska misel med Slovenci*, str. 40–41.

⁵ *Sokol I. in trg Tabor*, str. 22; Pestotnik, *Moja življenjska slika*, str. 22.

⁶ *Sokolski vestnik*, 2, 1911, št. 3, str. 53.

⁷ *Slovenski Sokol*, 11, 1914, št. 3, str. 20–21, Na pragu jubilejnega leta; *Slovenski Sokol*, 9, 1912, št. 2–4, str. 16–17, Iz statistike Slovenske sokolske zveze za l. 1911.

⁸ *Sokolski vestnik*, 3, 1912, št. 2, str. 65; *Sokol I. in trg Tabor*, str. 23.

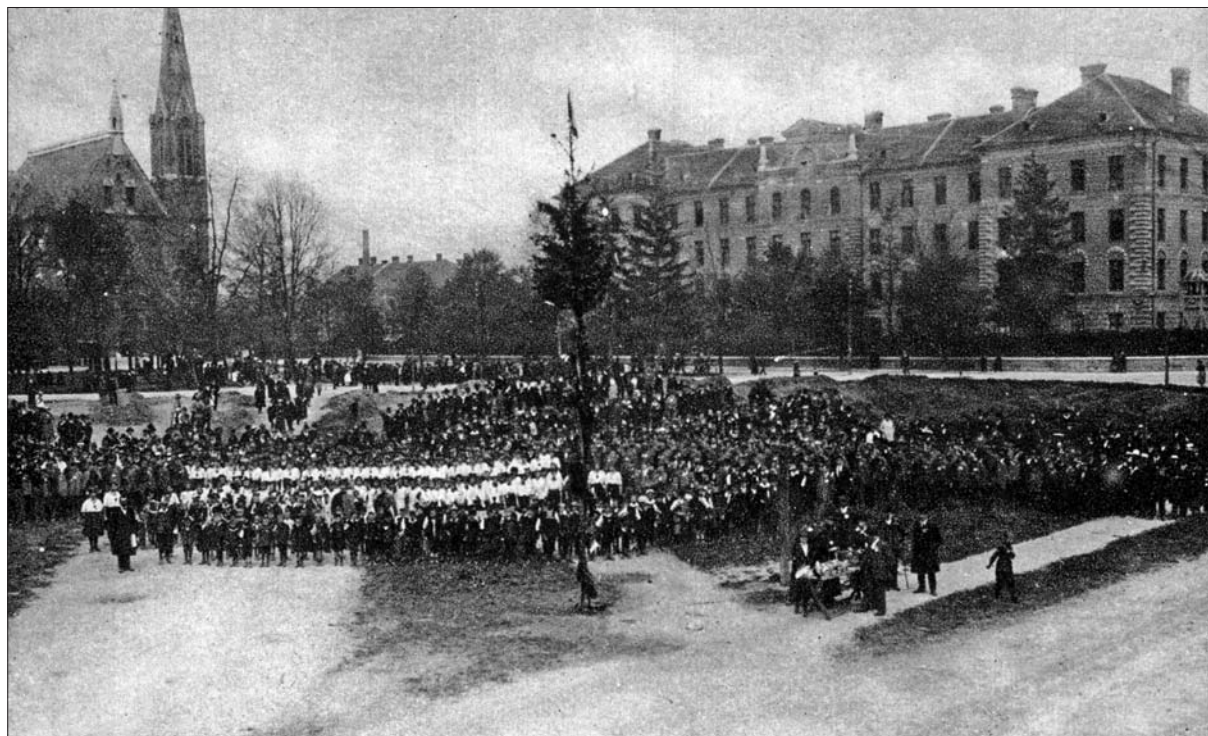
⁹ *Sokolski vestnik*, 4, 1913, št. 2, str. 87; *Sokolski vestnik*, 5, 1914, št. 1, str. 18.

¹⁰ Pestotnik, *Moja življenjska slika*, str. 19.

¹¹ *Sokol I. in trg Tabor*, str. 12–14.

¹² Prav tam, str. 23.

Začetek urejanja telovadišča maja 1921 (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

sokolstva, ob tem pa velja omeniti, da v težkem povojnem obdobju mestne finance niso dopuščale ureditve trga oziroma vzdrževanja mestnega parka, ki ga je zaradi načrtovanega širjenja mesta predvidel že župan Ivan Hribar. Prošnja za prodajo zemljišča Sokolu I je v občinsko obravnavo prišla tik pred iztekom leta 1919. Na seji se je vnela debata zaradi nasprotovanja poslancev SLS, ki so menili, da je cena prenizka ter da je prostor zaradi prahu in prometa neprimeren za telovadbo oziroma je že predviden za prosti trg ali park.¹³ Čeprav so ugovori dajali vtis nestranskarstva, je bil glavni razlog za odpor v katoliškem političnem taboru oviranje sokolske organizacije kot enega izmed glavnih stebrov liberalnega tabora. Gre za nadaljevanje kulturnega boja med omenjenima taboroma, ki se je razmahnil z nastankom političnih strank v zadnjem desetletju 19. stoletja, in »delitve duhov« na skorajda vseh področjih družbenega delovanja, vključno s telesno vzgojo, kjer se je boj bil med Sokolom in Orlom. To se je v naslednjih letih vse do izgradnje sokolskega doma le še stopnjevalo.

Predlog prodaje je bil sprejet s kvalificirano večino poslancev liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS), hkrati pa je občinski svet sklenil regulacijski načrt spremeniti tako, da odpade cesta, ki je vodila čez Tabor kot podaljšek Vidovdanske. Pogodba je zajemala parcelo v obsegu 6600 m² (107,5 m x 62 m), od tega je bilo lahko za stavbo namenjenih

največ 2600 m², za telovadišče pa najmanj 4000 m². Cena prvega dela je znašala 8 K na m², cena drugega dela pa 15 K na m², kar je skupaj zneslo 71.000 kron oziroma dvakrat več od kupnine, ki jo je občina za zemljišča plačala leta 1903.¹⁴ Nasprotniki so menili, da so s to prenizko ceno ogoljufali Ljubljano, saj naj bi bilo zemljišče vredno do dveh milijonov kron.¹⁵ Po pogodbi je bil Sokol I zavezan, da prostor, namenjen za zgradbo, »zazida« v roku štirih let od podpisa pogodbe, v nasprotnem primeru si občina pridržuje pravico, da zemljišče po enaki ceni odkupi nazaj, in to brez odškodnine za že izvedena dela na zemljišču.¹⁶

Katoliški tabor je na podpisano pogodbo odgovoril z uradnimi pritožbami, časopisno gonjo, zbiranjem podpisov itd. Boj se je z mestne preselil na deželno in državno raven, kjer je o pritožbi odločala trenutno vladajoča politična opcija, vključilo pa se je tudi sodišče. Glavni spor je potekal okoli spremembe regulacijskega načrta, ki je niso odobrili več kot eno leto. V nedeljo, 1. maja 1921, so sokoli prvič prijeli za lopate in pričeli izkopavati na severovzhodni strani zemljišča. Teden dni kasneje je potekala svečana otvoritev gradnje letnega telovadišča z obhodom po mestu, nagovorom staroste in koncertom na trgu.¹⁷ Katoliški časopis *Slovenec* je ob tem pripomnil, da

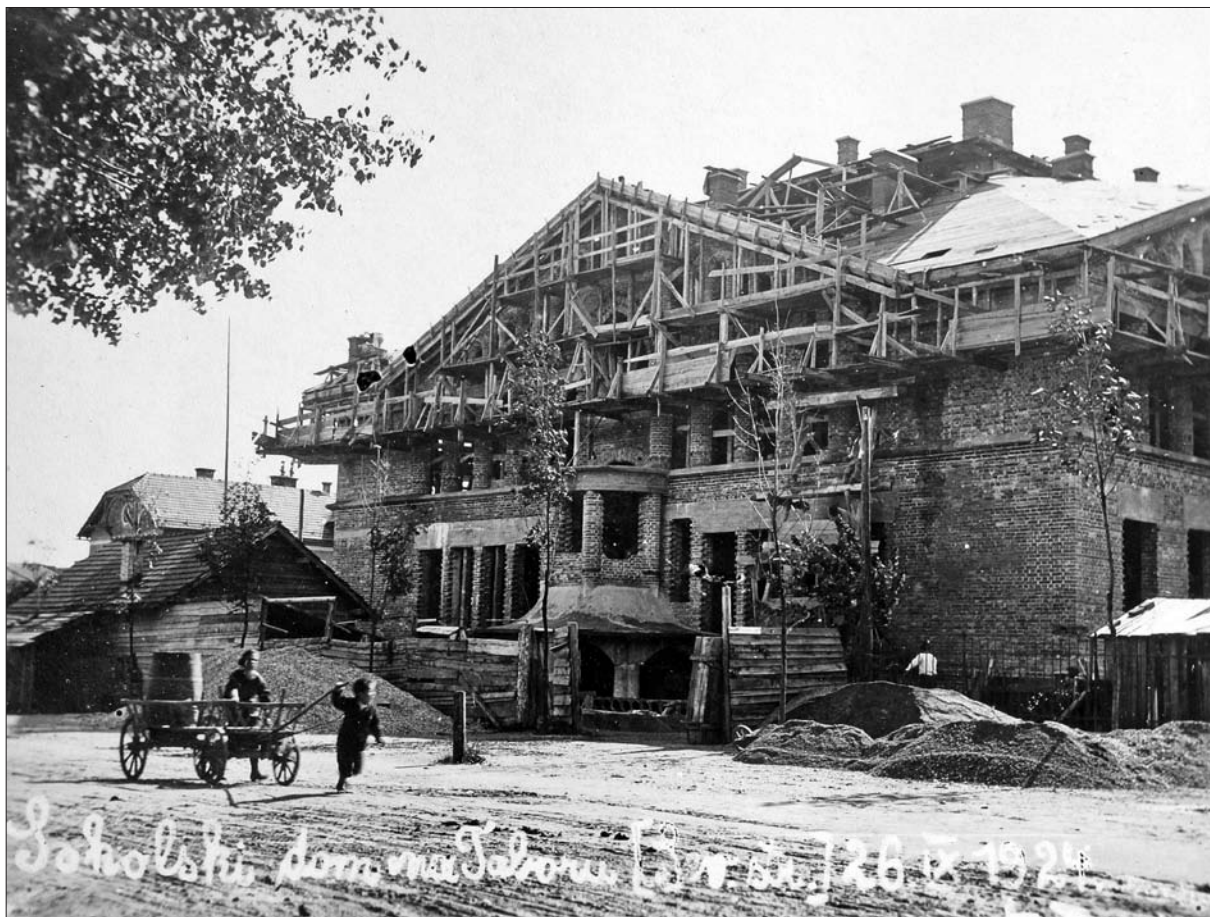
¹⁴ *Sokol I. in trg Tabor*, str. 16.

¹⁵ *Slovenec*, 19. 4. 1925, str. 4, Gerentski svet in trg Tabor.

¹⁶ *Sokolski dom na Taboru v Ljubljani*, str. 10–11.

¹⁷ *Sokol I. in trg Tabor*, str. 17–18.

¹³ *Slovenec*, 31. 12. 1919, str. 4, Zgradba Sokolskega doma na trgu Tabor.

Sokolski dom med gradnjo leta 1924 (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

»na dan enega izmed posebno pomembnih praznikov – Vnebohoda Gospodovega med tem, ko je ljubljansko verno ljudstvo dvigalo svoja srca k nebu, so začeli člani Sokola I kopati na Taboru temelj za svoje telovadišče. Ne kvišku, v tla so upirali svoje oči in srca. In nebo jih je takoj 'poblagoslovilo' s celo ploho dežja.«¹⁸

Po strokovni plati je gradnjo vodil stavbeni odsek, izvajali pa so jo člani sami. Predvsem telovadci so redno, vsak večer in ob nedeljah, prihajali na delovišče. Dvigniti in odpeljati je bilo treba zemljo na površini kar 3000 m² ter jo nadomestiti z več plastmi gramoza, peska in prsti. Osrednja ploskev telovadišča je obsegala 60 x 40 metrov, okoli nje so speljali tri metre široko tekališče, na južni in severni strani med tekališčem in ograjo, ki je obdajala celotno zemljišče, pa so umestili še osem metrov široko stojišče za gledalce telovadnih prireditev. Prostor so osvetljevale luči. Zahodno od telovadišča so pod tribuno s 500 sedeži zgradili prostor za telovadno orodje, ki je ob nastopih služil kot izhod za nastopajoče, ter ločene prostore za moške in ženske, pri čemer je vsak od njih obsegal vaditeljsko sobo, garderobo, prhe in

stranišča, pri ženskah pa še dodatno sobo za hišnico in kuhinjo.¹⁹ Nasprotniki se kritiki niso odrekli in so tribuno označili za »neokusno barako s sedeži«, ki je namenjena nekaj ducatom sokolov, da »razkazujejo svoje gole ude na telovadišču.«²⁰

Sokoli so izgradnjo proslavili s tridnevnimi prireditvami in svečano otvoritvijo telovadišča 15. avgusta 1921, na dan Marijinega vnebovzvetja, enega večjih krščanskih praznikov. Ob tem so izdali poseben znak in razglednice, ki prikazujejo dela na trgu Tabor.²¹ Med nastopajočimi so bili tudi vojaki 40. pehotnega polka, ki so izvajali proste in borilne vaje s puškami. V Sokolu so temu pripisovali velik politični in moralni pomen, ker nakazuje »tesno zvezo, ki vlada in mora vladati v naši narodni državi med sokolstvom in vojaštvom.«²² Telovadišče je bilo povsem dokončano leta 1922, stroški pa so znašali okoli pol milijona dinarjev.²³

¹⁹ *Sokol I. in trg Tabor*, str. 18–20.

²⁰ *Slovenec*, 19. 4. 1925, str. 4, Gerentski svet in trg Tabor.

²¹ *Jutro*, 12. 8. 1921, str. 3.

²² *Jutro*, 14. 8. 1912, str. 5, Sokol I. in njegov dom.

²³ *Sokol Ljubljana-Tabor*, 1, 1929, št. 2, str. 31, Dom Sokola I na Taboru je iz nevarnosti.

¹⁸ *Slovenec*, 19. 4. 1925, str. 4, Gerentski svet in trg Tabor.

Telovadni nastop Sokola I julija 1921 (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

V boj za izgradnjo lastnega doma

Istega leta se je začelo premikati na področju gradnje sokolskega doma. Nastali so prvi stavbni načrti, ki so bili februarja 1923 znova pretreseni in dopolnjeni. Maja so arhitekta in tehnične pisarne (Kregar, Jelenc, Brünler, Osredkar in Omahen) zaprosili, naj izdelajo osnutke, julija pa so k temu pritegnili še Ivana Vurnika. Strokovna komisija je ocenila, da je prav njegov predlog najprimernejši, zaradi časovne stiske pa je moral Vurnik že avgusta pripraviti vse potrebne načrte za vložitev prošnje za stavbno dovoljenje na mestno občino. Prošnjo so oddali 18. septembra 1923, ob tem pa opustili širši načrt, ki je vključeval še kopaljšče in ločeno slavnostno dvorano. Stavbeni načrt sta v tem času vodila arhitekt Kregar (od marca do junija 1923) in inženir Skaberne (od junija do oktobra), pozneje pa je vse posle v zvezi z izvajanjem in nadziranjem gradbenih del prevzel inženir Ladislav Bevc.²⁴

Tako kot pri urejanju telovadišča se je zapletlo tudi pri postavitvi sokolskega doma.²⁵ Temu so spet botrovala predvsem politične igrice in nazorska nasprotja,²⁶ društvu pa na roko ni šlo niti njegovo finančno stanje, v blagajni je imelo samo 125.000

dinarjev, ter visoke cene gradbenega materiala in storitev. Sokol I je zato čakal na primernejši trenutek za začetek gradnje; tako je 15. julija 1923 na občino vložil prošnjo za podaljšanje roka za dve leti. Kljub ustnim obljubam občinske seje, ki bi prošnjo obravnavala, dolgo ni bilo, kar je pri številnih zbudilo sum, da gre za zavlačevanje magistrata, ki je bil od leta 1921 v rokah Zveze delovnega ljudstva.²⁷ Društvo za zgradbo sokolskega doma je posledično 6. septembra vložilo prošnjo za določitev stavbne črte in nivel, ki je bila ugodno rešena 21. septembra, tri dni pred tem pa je vložilo še prošnjo za gradbeno dovoljenje. Ker niti odziva niti zagotovil o ugodnem razpletu ni bilo, so pričeli z izkopom gradbene jame, ki je trajal od 8. oktobra do 3. novembra 1923. Sočasno so izvedli razpis za »težaška, zidarska, betonska, železobetonska in kanalizacijska dela ter napravo stopnic«. Po dodatnih pogajanjih s prijavitelji za znižanje cene je komisija izbrala Stavbeno podjetje Tavčar & Svetina iz Ljubljane, ki je z delom pričelo 5. novembra.²⁸ Oktobra 1924 je njegovo delo zaradi finančnih težav nadaljevalo gradbeno podjetje Hrovat & Mudrovčič (Probuda). Januarja 1924 so enak razpis izvedli še za tesarska dela na ostrešju, na katerem je bil izbran

²⁴ *Sokolski dom na Taboru v Ljubljani*, str. 11–12.

²⁵ Za obdobje med letoma 1925 in 1930 med drugim glej zapisnike sej odbora in občinih zborov v fondu SI_ZAL_LJU/0292 Sokol I. Tabor, Ljubljana.

²⁶ Časopis *Jutro* je na primer konec oktobra poročal o zbiranju podpisov v cerkvi Srca Jezusovega proti gradnji na Taboru. *Jutro*, 30. 10. 1923, str. 7, Komu je sokolski Tabor napoti?.

²⁷ Gre za volilni blok SLS, narodnih socialistov, socialistov in komunistov, ki so se na ljubljanskih občinskih volitvah od leta 1921 do 1923 uspešno povezali za skupen nastop proti liberalcem. Več o tej slovenski posebnosti v državi glej Melik, Protoliberalno občinsko vodstvo v Ljubljani 1921–1923, str. 129–132.

²⁸ *Sokolski dom na Taboru v Ljubljani*, str. 20–23.

Ljubljana. Sokolski dom na trgu Tabor.

Sokolski dom na Taboru (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

mestni tesarski mojster Josip Kregar. Oktobra istega leta so sledili razpisi ter oddaja steklarskih, kleparskih in ključavničarskih del na ostrejšju, januarja 1925 pa še mizarskih del.²⁹

Po preigravanjih na magistratu so na občinski seji 12. oktobra 1923 zavrnili podaljšanje gradbenega dovoljenja,³⁰ ga je pa 26. oktobra potrdil magistratni gremij.³¹ Ta je dovoljenje, ki je veljalo do 21. februarja 1924, zaradi zamude podaljšal za 54 dni. Sklepa sta bila izdana novembra 1923. Do prvotnega roka je društvo uspelo postaviti zidovje povečini do visokopritličnih tal, kar je imelo za izpolnitev pogodbenih obveznosti, ki so navajale, da mora biti stavbeni prostor zazidan.³² S tem se niso strinjali politični nasprotniki v občinskem svetu, ki so zadevo odstopili okrajnemu sodišču. Spet so se vpletle višje politične sile (veliki župan), s spremembami v vladi pa se je menjalo tudi ravnanje organov. »Dvoboj« se je zaključil šele, ko je bila stavba leta 1926 dograjena.³³

Teža leta, natančneje, 27. novembra, je s telovadno in koncertno akademijo potekala otvoritev glavne dvorane na Taboru. Med zanimivejšimi točkami gre omeniti dramsko predstavo z naslovom Zgodovina in graditev Tabora, ki jo je režiral nadrežiser Narodnega gledališča prof. Osip Šest. V njej niso pozabili prikazati »zlih duhov, ki so svoječasno ustavili

delo na Taboru.«³⁴ Stavbo so pričeli redno uporabljati decembra 1926, medtem ko je slovesna otvoritev celotnega doma potekala ob V. pokrajinskem zletu Jugoslovanske sokolske zveze od 27. do 29. junija 1927. Veliko slavnost so z obiskom počastili jugoslovanski, češkoslovaški, poljski in ruski sokoli ter drugi gostje, na čelu s predstavniki vojaških in državnih oblasti. Na Taboru in letnem telovadišču v Tivoliju so potekali telovadni nastopi, med njimi spet 40. pešpolka, tekme društev, članov in članic, lahkootletsko tekmovanje ter slavnostni sprejemi, sprevod po mestu, zabava s koncertom in drugi dogodki.³⁵ Kot je bilo običajno za večje sokolske prireditve, so izdelali posebne značke, razglednice, plakate in album z umetniškimi fotografijami najlepših slovenskih krajev. V dogovoru z aeroklubom je ta dan pred zletom (26. junij) potekal letalski miting, letala pa so po Sloveniji raztrosila propagandne letake za zlet.³⁶

Sokolski dom na Taboru

Na silvestrski prireditvi Sokola I leta 1923 je v polnočnem nagovoru starosta Pestotnik vzneseno poudaril: »Tabor bo postal za nas to, kar je bilo za

²⁹ *Sokolski Tabor*, str. 5–6.

³⁰ *Slovenec*, 13. 10. 1923, str. 4; *Jutro*, 13. 10. 1923, str. 1.

³¹ *Slovenec*, 28. 10. 1923, str. 5, Seja magistratnega gremija.

³² *Sokolski dom na Taboru v Ljubljani*, str. 25–27.

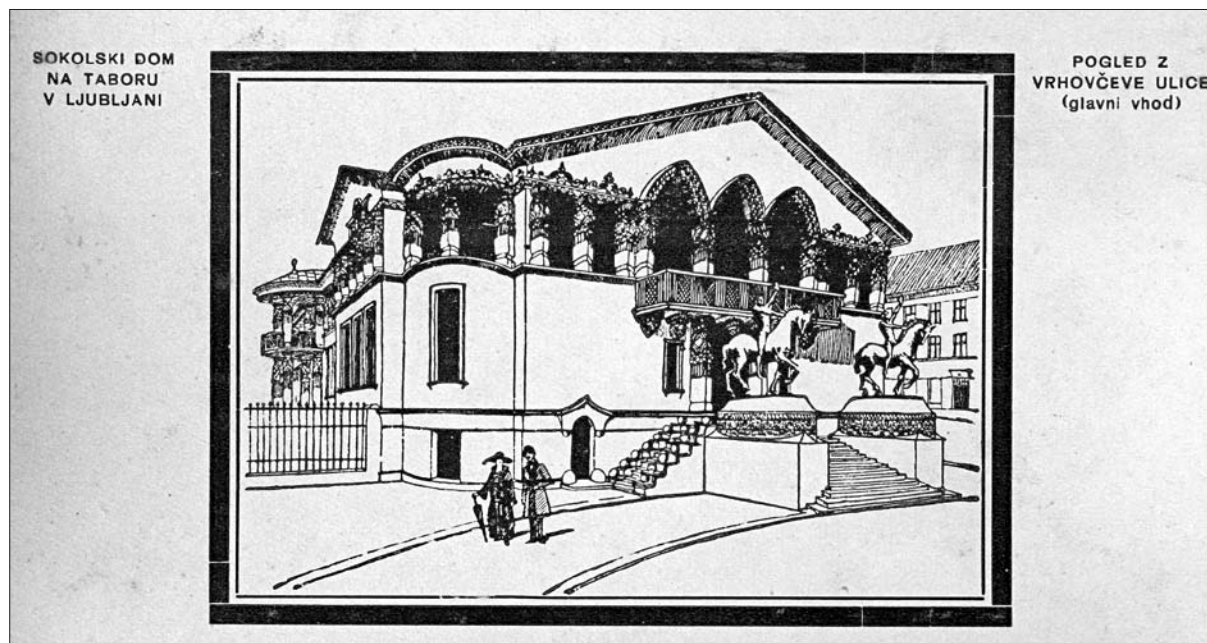
³³ *Slovenec*, 19. 4. 1925, str. 4, Gerentski svet in trg Tabor; *Sokolski dom na Taboru v Ljubljani*, str. 27–28.

³⁴ *Jutro*, 28. 11. 1926, str. 3, Triumf sokolskega dela in požrtvovalnosti.

³⁵ Več glej *Jutro*, 28. 6. 1927, str. 1–4; *Jutro*, 30. 6. 1927, str. 1–2; *Sokolski glasnik*, 9, 1927, št. 12–17, str. 258–272, Veliki sokolski dani u Ljubljani.

³⁶ *Sokolski glasnik*, 9, 1927, št. 10/11, str. 234, V. pokrajinski slet JSS u Ljubljani 27.–29. juna 1927; *Jutro*, 26. 6. 1927, str. 3, Prihod letalcev na miting.

Nerealiziran načrt glavnega vhoda (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

nekdanjega Atenca 'gimnazion in palestra', v malem to, kar je bilo za Grke sveta Olimpija.«³⁷ Po zaslugi načrtov enega najpomembnejših slovenskih arhitektov in profesorja na oddelku za arhitekturo na Tehnični fakulteti Univerze v Ljubljani Ivana Vurnika je stavba na Taboru res zasedla prav posebno mesto na zemljevidu sokolske (takratni največji sokolski dom v državi) in tudi secesijske arhitekture na Slovenskem. Zgradba sodi že v zaključno obdobje secesije, močno pa jo preveva narodno-romantični duh oziroma domačiji slog, ki se je v tem času pojavljal pri številnih secesijskih arhitektih po Evropi. Vurnikov načrt je umetnostni zgodovinar France Stele že ob nastanku označil za sintezo njegovega dotedanjega raziskovanja v smeri narodne umetnosti.³⁸

Tudi sam Vurnik je delo uvrščal v tisto dobo svojega umetniškega razvoja, ko je »doživel spoznanje, da bodi dobra arhitektura kakor živ organizem, kjer tvori celo telo eno samo celoto, kjer ni ne v konstrukciji, ne v florisni razporedbi glavnih opornih točk, ne v fasadi, ne v oblikovanju notranjih prostorov nobene nedoslednosti, nobene maskirne laži.«³⁹ Vodila ga je misel »zbrati posamezne celice v analogen sestav«, pri čemer je velika dvorana, ki je zasedala osrednji del stavbe, predstavljala »celico-matico«, vzdolžno ob njej pa so bile v dveh nadstropjih manjše dvorane, vse povezane z glavno dvorano in ostalimi prostori v kleti v eno organsko celoto.⁴⁰ Ta ideja je sovpadala s sokolskim načelom »posameznik nič, celota vse« in

telovadbo kot osrednjo dejavnostjo v vzgoji dobrega človeka.⁴¹

Vurnik se je s sokolskimi ideali ujemal tudi v slovenstvu in slovanstvu, saj ju je vključil v dekor stavbe, ki ga je označil za »izraz tistega čustvovanja, ki ga doživlja naš človek, če se opajajo njegove oči na slovanskih narodnih ornamentih in naj bodo to že naši belokranjski – ali srbski – ali slovaški – ali rutenski.«⁴² Jugoslovanstvo so prav posebej zaznamovali s kamni, 9. junija 1924 vzdanimi v temelje zgradbe. Prinesli so jih namreč z gora z zgodovinsko simboliko z vseh koncev države: Avale (dar beograjske župe), Petrove gore (dar zagrebske župe), Lovčena (dar sarajevske župe) in Nanosa (dar slovenskega neodrešenega ozemlja).⁴³ Slednjega so morali iz zasedene Primorske v Ljubljano pretihotapiti.⁴⁴

Stavba je zgrajena v treh nivojih: polklet, ki dejansko sega do višine dveh metrov, visoko pritličje in nadstropje. V polklet vodijo štiri vhodi, medtem ko osrednja vhoda vodita v pritličje, eden na severni in eden na južni strani. Monumentalen je predvsem slednji, nad katerim se dviga balkon, ob stopnicah pa sta bila predvidena še dva konjeniška kipa. Kip bi moral stati tudi nad severnim vhodom, in sicer grška boginja zmage Nike. Osrednji prostor v stavbi zavzema slavnostna dvorana oziroma telovadnica velikosti

⁴¹ Več o (Tyrševi) sokolski ideji gl. Pavlin, »Zanimanje za sport je prodrlo med Slovenci že v široke sloje«, str. 67.

⁴² Sokolski Tabor, str. 16.

⁴³ Jutro, 11. 6. 1924, str. 5, Sokolske Binkošti v Ljubljani; Sokolski glasnik, 6, 1924, št. 11, str. 143, Župa Ljubljana I. Publikacija Sokolski dom na Taboru v Ljubljani, str. 30, namesto gore Avale navaja goro Kajmakčalan.

⁴⁴ Stepišnik, Telovadba na Slovenskem, str. 168.

³⁷ Sokolski dom na Taboru v Ljubljani, str. 29.

³⁸ Mihelič, Secesijska arhitektura v Sloveniji, str. 87.

³⁹ Sokolski Tabor, str. 14.

⁴⁰ Prav tam, str. 15.

Otvoritev sokolskega doma junija 1927 (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

31 x 16 metrov in višine 13 metrov, ki se razprostira od pritličja v prvo nadstropje. Ob njej sta na vsaki strani v pritličju in nadstropju po dve manjši dvorani/telovadnici. Spodnji dvorani, veliki 21 x 6 metrov in visoki 5 metrov, sta od glavne ločeni s stebri in zložljivimi steklenimi vrati. Iz dvoran v prvem nadstropju na vsaki strani sega nad glavno dvorano po pet manjših lož, na krajših stranicah pa še dva balkona, pri čemer je bil eden namenjen godbi. V isto nadstropje so umestili še malo dvorano, veliko 11 x 11 in visoko 6 metrov. V obeh nadstropjih so umeščene še oblačilnice oziroma garderobe, ki v pritličju vodijo na zunanje telovadišče. Garderobe zavzemajo tudi velik del prostora v polkleti, kjer so po spolu in letih ločene na člane in članice ter moško in žensko mladino (deca in naraščaj). Iz vseh vodijo stopnice neposredno v veliko dvorano. Ostali prostori so bili namenjeni društveni upravi (pisarne, okrepčevalnica) in zagotavljanju prosvetne vzgoje (knjižnica, dvorana za godbo in petje, kasneje lutkovna dvorana), manjkali pa niso niti servisni prostori (pralnica, kotlovnica, kleti).

V stavbi so zgradili še štiri večja stanovanja ter manjši za hišnika in kurjača, oddajali pa so tudi nekaj poslovnih prostorov. Vurnik je bil prepričan, da stanovanja z arhitekturnega vidika ne sodijo v organizem stavbe, vendar pa so prevladali drugi – finančni – motivi lastnika. Tudi sicer so v društvu pri načrtovanju prostorov sklepali kompromise, a hkrati dopuščali kasnejše prilagoditve in spremembe namembnosti posameznih prostorov. Osrednje mesto

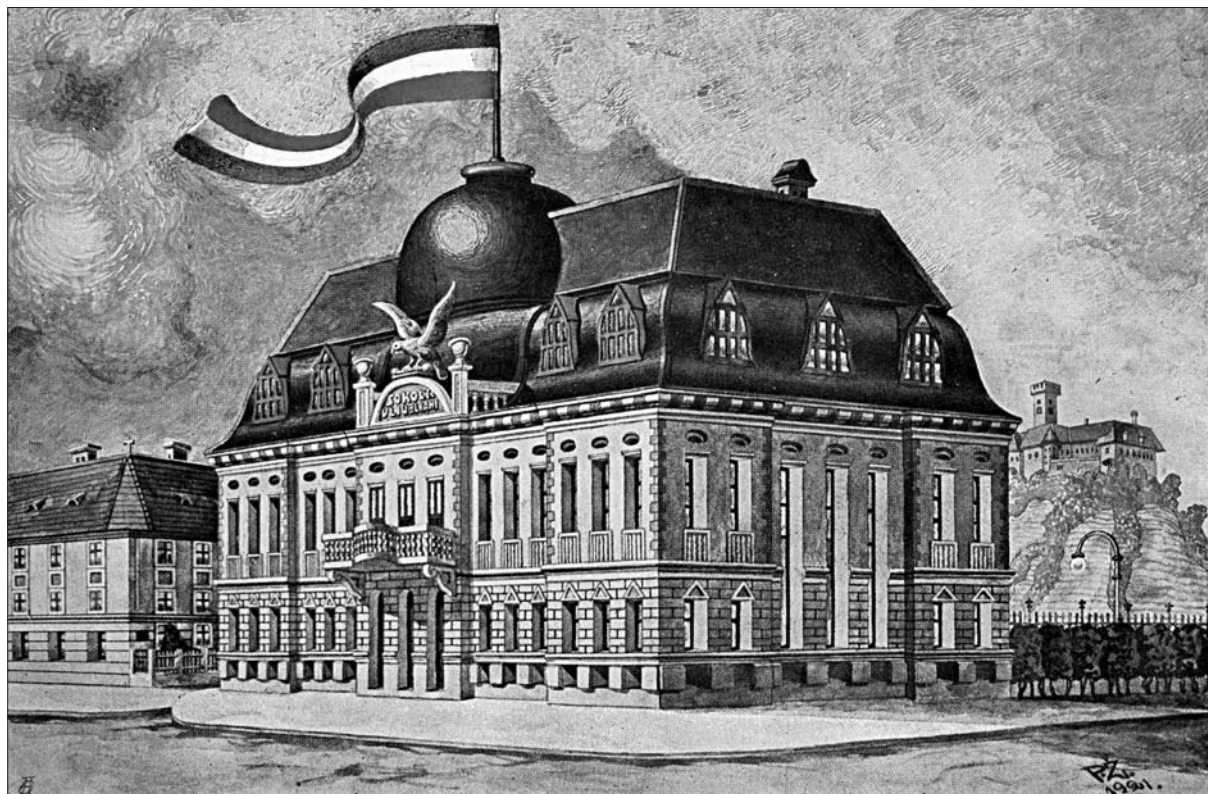
je pripadlo telesni vzgoji. Zato so načrt podredili zagotavljanju najboljših pogojev za vadbo, kar pomeni predvsem dovolj svetlobe in zraka. Prvo so rešili z velikimi stranskimi in strešnimi okni, ki segajo poševno skozi ostrešje do stropa velike dvorane, drugo pa s parno kurjavo ter zračenjem dvoran s toplim zrakom. Iz kotlov, nameščenih v kleti, se je ogret zrak dvigal po kanalih in stebrih v strop nad glavno in malo dvorano, od tam pa je po manjših kanalih prostore segreval od zgoraj. Nasprotno so slab zrak odvajali skozi odprtine v spodnjih delih stebrov navzgor na podstrešje. Za higieno so poskrbeli z umestitvijo javnega kopaljšča oziroma umivalnice s prhami in kopaljo v klet.⁴⁵

Finančna plat izgradnje doma

Načrt je predvideval, da v letih gradnje (1923–1924) društvo z raznimi akcijami pridobi milijon dinarjev in dva milijona kredita, po izgradnji pa bi dodaten prihodek prinašala še štiri stanovanja, trije prostori za pisarne, društvena okrepčevalnica in povečan obseg prireditev. Na drugi strani so bili predvideni izdatki: v prvi fazi gradnje med tremi in tremi in pol milijoni dinarjev, v končni pa med sedmimi in osmimi milijoni.⁴⁶ V društvu so bili pri nabiranju prispevkov nadvse iznajdljivi. V ta namen so organizirali tombole, loterije in izredne društvene prireditve;

⁴⁵ *Sokolski Tabor*, str. 15–20.

⁴⁶ *Sokolski dom na Taboru v Ljubljani*, str. 12–15.

Simbolična razglednica, izdana z namenom zbiranja denarja za gradnjo sokolskega doma društva Sokol I (ZŠRS Planica, oddelek Muzej športa).

po javnih prostorih so namestili nabiralnike, potencialnim darovalcem pošiljali razne vloge in prošnje, razpošiljali spominske razglednice o napredujočem delu, prodajali »Taborske kamne« itd. Prispevki so prihajali iz vse Slovenije, večji znesek je prišel celo iz Dalmacije in Zagreba, vse darovalce pa so v znak hvaležnosti zapisali v spominski knjigi.⁴⁷ Še posebej velikim dobrotnikom in delavcem so namenili dve spominski plošči, na katerih so bila navedena njihova imena in so ju namestili ob obeh straneh vhodnih vrat v veliko dvorano. Povod za to je bil prvi večji dar (150.000 dinarjev), ki ga je Taboru po smrti (1924) zapustil gostilničar in posestnik na St. Peterski cesti (današnja Trubarjeva ulica), sokol Anton Bončar.⁴⁸ Še večji je bil prispevek sklada Josipa Turka, predsednika Društva za zgradbo, ki so ga ustanovili ob njegovi 60-letnici ter v katerega so Turk in njegovi prijatelji skupaj prispevali več kot pol milijona dinarjev. V zahvalo Turku so v jugovzhodnem vogalu doma vzdali spominski kamen.⁴⁹

Pred gradnjo načrtovani prihodki in odhodki so se na koncu približali stvarnim, vendar pa so se v društvu pri financiranju druge faze gradnje preveč zanašali na širokogrudno pomoč oblasti, napredne

javnosti in samega društva, saj je to bilo v veliki meri odvisno od gospodarskega stanja, ki pa se je slabšalo. Na roko mu niso šle niti že omenjene politične razmere in pogodba z občino. Tako je prvi fazi gradnje, ki bi jo realno verjetno lahko odplačali v roku 10 do 15 let, sledila druga, pri kateri se je zataknilo. Izračuni so temeljili na preveč optimističnih postavkah, zato je že jeseni 1927 sledila »sanacijska akcija«, ki jo je vodil poseben društveni gospodarski odsek. Končni strošek gradnje je znašal sedem milijonov in pol dinarjev, medtem ko je dolg ob začetku sanacije znašal skoraj pet milijonov in pol, od tega je tri milijone znašalo posojilo Mestne hranilnice ljubljanske, dva milijona pa neplačani računi obrtnikom in dobaviteljem. Dolg je s časom naraščal, saj so se množile neplačane obresti. Sledili sta poravnava z upniki in sanacija, ki jo je omogočilo 10-letno brezobrestno posojilo Češke sokolske zveze (ČOS) v višini 1.156.000 dinarjev, ki ga je bilo treba vračati šele po desetih letih (1939). Ob tem so na Češkem zbrali še za okoli 200.000 dinarjev dodanih darov. V zahvalo za to potezo je društvo izdelalo posebno spominsko ploščo, ki še danes stoji pred stavbo.

Do leta 1929 so bili upniki z nabranim, darovanim (Jugoslovanska sokolska zveza je obljubila 200.000 dinarjev) in posojenim denarjem poplačani, ostalo je le še dva milijona dinarjev kredita Mestne hranilnice ljubljanske, ki bi ga po načrtu odplačali

⁴⁷ *Sokolski Tabor*, str. 11.

⁴⁸ Prav tam, str. 23.

⁴⁹ Prav tam, str. 11–12.

v desetih letih, zatem pa bi vrnil še češko posojilo. Namesto dotedanjega Društva za zgradbo, ki je bilo razpuščeno leta 1929, je glavno skrb za sanacijo ter nasploh upravljanje in vzdrževanje sokolskih in prosvetnih domov prevzela novoustanovljena Družba za upravo Tabora, v kateri je finančno breme slonelo na 23 deležnikih, zaslužnih, pretežno starejših članih Sokola I.⁵⁰ V društvu so imeli sanacijo za zaključeno leta 1931, čeprav je do zapletov⁵¹ prihajalo še vse do druge svetovne vojne, saj je v tridesetih letih prišlo do velike svetovne gospodarske krize, ki je v finančne težave pahnila tudi Mestno hranilnico ljubljansko.⁵² Svoj delež je prispevala tudi nacistična okupacija Češkoslovaške leta 1939, kar je preprečilo pošiljanje denarja v Prago, zato so dolg redno vračali v Jugoslaviji ustanovljeni akciji za reševanje češkoslovaških beguncev. Po Bevcvih spominih je društvo ob okupaciji za seboj pustilo izravnano bilanco.⁵³

Sokol I je 15. junija 1931 priredil posebno slovesnost, s katero se je želel zahvaliti vsem darovalcem in podpornikom, predvsem pa ČOS in Mestni hranilnici ljubljanski. Dolg tema upnikoma je bil tedaj še edini neodplačan, pri čemer pa so obveznosti do hranilnice znašale »le« še 1.100.000 dinarjev. Ta znesek so načrtovali pokriti z letnimi anuitetami po 121.000 dinarjev, kar so po mnenju društva zmogli zagotoviti sami z lastnimi sredstvi.⁵⁴ Starosta Lado Bevc je zahvalni govor zaključil z besedami: »Mi [člani Sokola I] smo veliki moralni dolžniki celi naši javnosti. Ne samo mi, tudi poznejše sokolske generacije se bodo morale s pozitivnim delom oddolžiti za vse neštete doprinešene žrtve za naš dom. Oddolžili se bomo na ta način, da bodo našle plodna tla na Taboru vse velike ideje, ki so dajale in ki bodo še dajale rast in napredek našemu rodu. Za temelj vsem pa naj služi jugoslovanska državna in slovenska kulturna misel. Tabor naj vzgaja dober in močan rod, da postanemo enakovredni in da še presežemo druge velike narode evropskega zapada. Zdravo!«⁵⁵

⁵⁰ *Sokol Ljubljana-Tabor*, 1, 1929, št. 2, str. 31–36, Dom Sokola I na Taboru je iz nevarnosti.

⁵¹ Več glej npr. SI PAM/1952/001/017_00062 Dopis društva Sokol I iz Ljubljane Tabor Zvezi Sokolov Kraljevine Jugoslavije v zvezi z nastopanjem oblasti proti Sokolom in težavami s sokolskim domom na Taboru v Ljubljani; SI PAM/1952/001/017_00061 Dopis društva Sokol I iz Ljubljane Tabor Ivanu Puclju v zvezi z odpovedjo subvencijske pogodbe za sokolski dom na Taboru s strani ljubljanske občine.

⁵² *Jutro*, 20. 8. 1936, str. 1, Sanacija Mestne hranilnice pred ljubljanskim mestnim svetom.

⁵³ Bevc, *Na braniku za sokolske ideale*, str. 37.

⁵⁴ *Sokolski glasnik*, 2, 1931, št. 47, str. 5–6, Proslava rešitve Tabora in akademija Sokola I v Ljubljani; *Jutro: ponedeljska izdaja*, 16. 11. 1931, str. 2, Svečana proslava sanacije Sokolskega doma na Taboru.

⁵⁵ *Jutro: ponedeljska izdaja*, 16. 11. 1931, str. 2, Svečana proslava sanacije Sokolskega doma na Taboru.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKO GRADIVO

PAM - Pokrajinski arhiv Maribor
SI_PAM/1952, Pucelj Ivan, 1920-1966

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
SI_ZAL_LJU/0292 Sokol I. Tabor, Ljubljana

ČASOPISI IN GLASILA

Jutro, 1912–1936

Jutro: ponedeljska izdaja, 1931

Slovenec, 1919–1925

Sokolski glasnik, 1924–1931

Sokol Ljubljana-Tabor, 1929

Sokolski vestnik, 1911–1914

LITERATURA

Bevc, Lado: *Na braniku za sokolske ideale*. London: Založba slovenske pravde, 1965.

Jazbec, Janko: Sokolska misel med Slovenci. *Sokolski zbornik 1863–1963* (ur. Janko Jazbec in drugi). Buenos Aires: Središnji odbor za Obnovo Jugoslovenskog Sokolstva u slobodnom svetu, 1963, str. 11–47.

Melik, Vasilij: Protiliberalno občinsko vodstvo v Ljubljani 1921–1923. *Arhivi* 26, 2003, str. 129–132.

Mihelič, Breda: *Secesijska arhitektura v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 1997.

Pavlin, Tomaž: »Zanimanje za šport je prodrlo med Slovenci že v široke sloje« (telesnokulturno in športno organiziranje na Slovenskem pred prvo svetovno vojno in po njej). Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport, 2006.

Pestotnik, Pavle: *Moja življenjska slika*. San Ramon: V. Bevc, cop. 1995.

Podpečnik, Jože: Telovadno društvo Sokol I. Ljubljana. *Bil sem telovadec. Za to sem živel: 110 let Športnega društva Tabor in 90 let sokolskega doma na Taboru* (ur. Jože Podpečnik in Aleš Šafarič). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2017, str. 24–43.

Sokol I. in trg Tabor (Ob svečani otvoritvi telovadišča 14. in 15. avgusta 1921.). Ljubljana: Sokol I., 1921.

Sokolski dom na Taboru v Ljubljani (V slavnostnih dneh vzidave spominskih kamnov v Dom Sokola I. 7., 8. in 9. junija 1924.). Ljubljana: Delniška tiskarna, 1924.

Sokolski Tabor: zgodovina, razvoj in popis zgradbe, načrti, prerezi, mnogoletni odborniki. Ljubljana: Sokol I., 1927.

Stepišnik, Drago: *Telovadba na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.

Šafarič, Aleš: *Prepletenost politike in telesne kulture na Slovenskem v letih 1891–1914 in 1918–1929*, doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2016.

S U M M A R Y

Sokol gymnastics centre and Sokol I Gymnasium at Tabor

The Ljubljana-based gymnastics society Sokol I was founded in 1907, by a small group of young Sokols that broke away from the Ljubljana Sokol society on the initiative of grammar school teacher and Liberal politician, Dr Pavel Pestotnik. The group was unsatisfied with the conditions in the leading Slovenian Sokol society and the direction in which it was headed under Dr Viktor Murnik, the reformer of the Sokol movement at the turn of the twentieth century. Pestotnik's circle wanted to focus their work on wider masses and youth, and particularly on improving educational work with physical education. While the new society prospered and grew, it also confronted problems resulting from lack of adequate facilities for their activities.

After the First World War, the society managed to purchase land at an opportune moment and a favourable price in the suburbs of Šentpeter, a part of Ljubljana that was successfully restored and rebuilt after the devastating earthquake in 1895. The plot of land, which was to remain a green space, was envisaged to host outdoor sport facilities and eventually a Sokol gymnastics centre. However, the very first obstacle to their plans was a thwarted attempt

to close the land purchase in light of sharp opposition from the Catholic political camp, which regarded the Sokol organization as one of the main pillars of its political opponents – the Liberals. This was in a way a continuation of the so-called cultural struggle between the above-mentioned political camps, which spread with the emergence of political parties in the last decade of the nineteenth century and the so-called “division of souls” in nearly all fields of social engagement. Sokol I nevertheless succeeded in opening its sport facilities on 15 August 1921, which also included a running track, grandstands, and service facilities for gymnasts.

Even greater tensions were created by the construction of the gymnastics centre, which was contracted to be completed in 1924. After many delays in the construction due to strained economic conditions and its dire financial situation, it was ultimately the political pressure that forced the Sokol society to bring the project to full realization. The biggest Sokol gymnastics centre was thus built at the end of 1926 and officially opened in June 1927. The building was the work of the renowned Slovenian architect Ivan Vurnik, who designed the exterior in line with the Sokols' ideals of Slovenian and Slavic identity, respectively, and carefully adapted the interior to the society's demands. The building provided adequate facilities for gymnasts, a number of educational departments and administration, as well as residential capacities, business premises, and a public bath. The initial enthusiasm, however, was soon dampened by financial difficulties, which compelled what was otherwise a well-organized society that received much support from its members and adherents, to remediate the gymnastics centre. The remediation was enabled by a generous loan from the Czech Sokol Union. The Sokol society awaited the occupation during the Second World War with a healthy balance of accounts.